

DOI: http://dx.doi.org/10.12775/AUNC_PED.2020.009

Jadwiga Truszkowska

Institut Pedagogiki, Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Gdański

<https://orcid.org/0000-0003-4889-7243>

**Etniczność jako wartość autoteliczna. Recenzja książki
Kazimierza Kossak-Główczewskiego *Edukacja kaszubska.
Antologia tekstów*, red. naukowa Adela Koźyczkowska
i Maria Szczepska-Pustkowska,**

Wydawnictwo Region Jarosław Ellwart, Muzeum Piśmiennictwa
i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, Gdynia–Wejherowo 2019, ss. 406

Ethnicity as an Autotelic Value.

**The Review of the Kazimierz Kossak-Główczewski' Book
Kashubian Education. An Anthology of Texts,
ed. Adela Koźyczkowska & Maria Szczepska-Pustkowska**

Wolność to elementarne prawo każdego człowieka m.in. do decydowania o sobie w codziennych, zwyczajnych sprawach czy też w kwestiach o wiele bardziej istotnych, takich jak tożsamość społeczna albo kulturowa. Przykładowo Jerzy Nikitorowicz uważa, iż wolność osobista człowieka to jego naturalne prawo, dzięki któremu może on realizować swoje wewnętrzne potrzeby, przekonania i decyzje¹. Wol-

¹ J. Nikitorowicz, *Pogranicza, Tożsamość, Edukacja Międzykulturowa*, Białystok 1995, s. 22.

ność wyboru to jednak szczególna dyspozycja, która domaga się od człowieka tego, aby dysponował on odpowiednią wiedzą, gdyż ta pozwoli mu działać na rzecz własnej „wolności”. Jednakże wolność jednostki możliwa tylko pośród ludzi, bez obecności innych nie ma ona sensu. Na tle wolności człowieka szczególnego znaczenia nabiera wolność grupy społecznej – którą można rozumieć – jako jej prawo do autonomii kulturowej, jako warunek jej upodmiotowienia, co wyrażania się w politycznej możliwości posiadania własnej tożsamości kulturowej. Tożsamość – jak pisze Jerzy Nikitorowicz – jest tym, co kształtuje się w wieloaspektowym i wielowarstwowym procesie społeczno-kulturowym. Ponadto proces kształtowania tożsamości zawsze powiązany jest z procesem rozwoju świadomości jednostek, ich troską o pielęgnowanie dziedzictwa własnej kultury i uzmysłowienia sobie konieczności postrzegania własnej autonomii na płaszczyźnie regionalnej i pozaregionalnej, czyli państwowej, europejskiej i ogólnoludzkiej².

Bez wątpienia problematyka wolności i tożsamości jednostek i grupy społecznej, z którą się one identyfikują jest przedmiotem namysłu Kazimierza Kossak-Głowczewskiego w książce *Edukacja kaszubska. Antologia tekstów*. Jakkolwiek Kazimierz Kossak-Głowczewski swój namysł konstruuje nad wspólnotą kaszubską i jej (nie)możliwością realizowania edukacji kaszubskiej, to jednak wnioski, tezy i przemyślenia Autora mogą mieć zastosowanie także w innych kulturach etnicznych i ich edukacjach. Opracowanie składa się z dwóch części, redaktorskiej (Adeli Kożyczkowskiej i Marii Szczepskiej-Pustkowskiej) i autorskiej, na którą składają się trzydzieści cztery teksty Kazimierza Kossak-Głowczewskiego. Zostały one pogrupowane według problematyki i każda część została opatrzona tytułem wprowadzającym w daną problematykę. Trzeba zaznaczyć, że książka to zbiór prac Profesora, które zostały napisane na przestrzeni niemal trzech dekad, nie są one jednak uszeregowane diachronicznie, lecz synchronicznie, należy również dostrzec ich charakter historyczny. W tym też znaczeniu, teksty te dokumentują dzieje edukacji kaszubskiej – na co zwracają uwagę także teksty redak-

² J. Nikitorowicz, *Zadania edukacji międzykulturowej w kontekście problemów wielokulturowego świata*, „Studia Kulturowo Edukacyjne”, 2014 tom 9 nr 1, s. 8.

torskie w książce – od momentu jej wyodrębniania się jako praktyki społecznej (co jest jednocześnie przejawem rosnącej samoświadomości Kaszubów), do chwili, w której edukacja kaszubska zaczyna być postrzegana jako edukacja kulturowa (choć na poziomie praktyki było to jeszcze słabo widoczne). Co ciekawe, teksty te oddają dylematy i konflikty aksjomatyczne, ontologiczne i egzystencjalne, z którymi mierzył się także Kazimierz Kossak-Główczewski, nie tylko jako badacz kultury społecznej i edukacji kaszubskiej, ale i Kaszuba. Tak więc książka dobrze oddaje sens wyzwań, przed którymi musiała stanąć edukacja kaszubska w poszukiwaniu swojej „osobistej godności” i „miejsca” we wspólnocie państwa polskiego, a także we wspólnocie europejskiej i ogólnoludzkiej. Lektura tekstów została dodatkowo wzbogacona bibliografią wszystkich prac Autora.

Kazimierz Kossak-Główczewski w *Antologii tekstów* zajmuje się kwestiami takimi jak wolność, poszukiwanie tożsamości, globalizacja i lokalizacja; pojęcia te stanowią kontekst badań nad kulturą kaszubską, i decydują o ważności autorskiej narracji o człowieku i świecie. Jest to książka o poszukiwaniu wolności autotelicznej i instrumentalnej przez tytułową grupę etniczną. Kazimierz Kossak-Główczewski wykazuje, iż zmiana może rozpocząć się tylko dzięki odpowiedniej edukacji regionalnej. Jak pisze³: „Edukacja regionalna umożliwi powrót do domu, do źródeł życia, każdego człowieka, do źródeł jego etyki i jego języka, a więc do źródeł kultury domowej, lokalnej, regionalnej, narodowej i ogólnoludzkiej. U podłoża tego stwierdzenia tkwi ważkie teoretyczne i społeczne założenie, iż najbliższe otoczenie nazywane przez Stanisława Ossowskiego prywatną ojczyzną, jest jednocześnie światem ogólnoludzkim (globalnym), tzn. ludzkim w całej swej rozciągłości”. W wielu fragmentach swoich prac Autor zaznacza wagę powrotu do *domu* (do źródeł, edukacji, języka, tradycji, kultury kaszubskiej) jako możliwości dialogu międzykulturowego⁴. W tym szczególnie obszarze badania Kazimierza Kossak-Główczewskiego zbliżają się do badań Je-

³ K. Kossak-Główczewski, *Edukacja regionalna – pytania o realizację*, „Pomerania. Miesięcznik społeczno-kulturalny”, 1990 nr 9, s. 10.

⁴ Tamże, s. 15.

rzeżo Nikitorowicza⁵, który uważa, że komunikacja międzykulturowa jest głównym celem edukacji regionalnej, gdyż powinno w niej chodzić także o przekraczanie granic własnej kultury, wychodzenie na pogranicza i styki kulturowe, po to, aby stawać się bogatszym wewnątrz. W teorii Kazimierza Kossak-Główczewskiego takie wykraczanie możliwe jest tylko wtedy, gdy człowiek „odnajdzie drogę” i „powróci” do swojego etnicznego, czyli egzystencjalnego domu. Umieszczanie spraw etnicznych (kaszubskich) w kontekstach jednocześnie globalnych i lokalnych orientuje kulturę etniczną na dialog z innymi kulturami i daje sposobność do spotkań z Innymi na pograniczach, a nawet na wnikanie w kulturowo-społeczną istotę innych kultur, poprzez poznawanie ich symboli, języka, wzorów zachowań itd.

Kazimierz Kossak-Główczewski⁶ – po 1989 r. – był jedynym pedagogiem-naukowcem uniwersyteckim, który zaangażował się w działania na rzecz edukacji kaszubskiej. Aktywnie m.in. uczestniczył w strajku o małą kaszubską Szkołę na Głodnicy, aktywnie angażował się w edukację nauczycieli języka kaszubskiego i aktywnie pisał o edukacji kaszubskiej. Jego teksty to z jednej strony przejaw zaangażowania, z drugiej – sprzeciwu wobec spuścizny socjalistycznej, która była (i ciągle jest) obecna w polskiej szkole. Zwrócić muszę uwagę szczególnie na dwa pierwsze teksty „Niezależna edukacja regionalna” i „Regionalizacja nauczania a nauczanie regionalne”, które są nie tylko poznawczo-afektywnym dowodem tamtych czasów, lecz to także swoisty manifest ideowy Autora, który rozwijany był konsekwentnie przez kolejne lata życia osobistego i uniwersyteckiego.

W *Edukacji kaszubskiej...* warto pochylić się szczególnie nad tekstami odnoszącymi się bezpośrednio do spraw edukacji, szkoły i nauczycieli⁷. Kazimierz Kossak-Główczewski pisze w nich, że szkoła powinna

⁵ J. Nikitorowicz, *Pogranicza, Tożsamość, Edukacja Międzykulturowa*, dz. cyt., s. 34.

⁶ A. Koźyczkowska, *Kazimierza Kossak-Główczewskiego edukacja kaszubska: słów kilka o tym, dlaczego ważne jest to, by uchwycić istotę początku... Wprowadzenie w problematykę*, w: Kossak-Główczewski, K. *Edukacja Kaszubska. Antologia tekstów*, red. A. Koźyczkowska, M. Szczepka-Pustkowska, Gdynia 2019, s. 20–34.

⁷ K. Kossak-Główczewski, *Edukacja kaszubska. Antologia tekstów*, red. A. Koźyczkowska, M. Szczepka-Pustkowska. Gdynia 2019, s. 303.

stać się miejscem, w którym nauczyciele zaangażują się w ratowanie języka kaszubskiego przed jego śmiercią. Tymczasem to nauczyciele – jak pokazują badania Kazimierza Kossak-Główczewskiego – stali się głównymi przeciwnikami nauczania języka kaszubskiego w szkole na początku lat 90. Autor analizował ten stan rzeczy poprzez teksty m.in. Jurgena Habermasa, Stanisława Ossowskiego i Pierre'a Bourdieu i podkreślał, że szkoła to instytucja, która została pomyślana jako „narzędzie” reprodukcji systemu społecznego. I tak pomyślana szkoła w żaden sposób nie może być zaczynem przeobrażeń, tym bardziej tych, które mają otworzyć się na język i kulturę kaszubską.

Taka szkoła nie sprzyja przeobrażeniom świadomości człowieka, pobudzaniu refleksyjności – nie mówiąc już o krytyczności – w jego myśleniu; taka szkoła w żaden sposób nie emancypuje człowieka do bycia transformatywnym intelektualistą. Taka szkoła jest narzędziem władzy, realizuje model wychowania narzucony przez politykę oświatową państwa. O ówczesnych nauczycielach – nadmiernie uległych wobec ówczesnych władz oświatowych – Kazimierz Kossak-Główczewski nie bał się napisać, że są oni „agentami władzy”, gdyż to przede wszystkim oni, a nie rodzice i uczniowie w szkole, byli przeciwni wprowadzeniu języka kaszubskiego jako przedmiotu szkolnego⁸. Jak napisał Kazimierz Kossak-Główczewski⁹, nauczyciele-Kaszubi – gdy pojawiła się możliwość wprowadzenia nauki języka kaszubskiego do szkoły – nie widzieli potrzeby szkolnego nauczania języka kaszubskiego, a jedyną ewentualnością było fakultatywne nauczanie tego przedmiotu.

Chcę raz jeszcze powtórzyć za Kazimierzem Kossak-Główczewskim – że uczniowie i ich rodzice entuzjastycznie podszli do nauczania kaszubskiego w szkole. Lektura „Edukacji kaszubskiej...” uzmysławia, że był to ważny akt podnoszący prestiż języka kaszubskiego w świadomości wielu Kaszubów. Ci przecież przez cały okres Polski Ludowej byli rozdarci pomiędzy własną etnicznością i narzuconą przez władzę wizję Polski jako homogenicznego porządku socjalistycznego. Moment wprowadzenia „języka kaszubskiego w szkoły” to moment, w którym Kaszubi zaczęli rozumieć, że pomiędzy szkołą a domem nie musi istnieć

⁸ Tamże.

⁹ Tamże, s. 51.

przepaść; że Kaszuba może być jednocześnie człowiekiem regionalnym i globalnym. Edukacja może więc godzić w procesie edukacyjnym obie perspektywy i – jak udowadnia Kazimierz Kossak-Główczewski – może pomóc człowiekowi poznać unikalność jego dziedzictwa kulturowego i nauczyć go, jak „wrócić do źródeł”.

Kazimierz Kossak-Główczewski na stronach *Edukacji kaszubskiej. Antologii tekstów* pisze, że regionalizm jest przestrzenią społeczną, w której przechowały się istotne dla człowieka i jego kultury etnicznej znaczenia i sensy. Edukacja regionalna jest sposobem odzyskania utraconej przez wielu Kaszubów tożsamości etnicznej. Tylko dzięki etniczności pojawiają się nowe uzasadnienia dla edukacji regionalnej, która – w przypadku Kaszubów – ewoluuje w kierunku edukacji kulturowej. Jej najważniejszym zasobem jest to, że jest ona tworzona przez samych zainteresowanych, czyli Kaszubów.

Profesor Kazimierz Kossak-Główczewski w książce *Edukacja kaszubska. Antologia tekstów* wykazuje się rozległą znajomością teorii społecznych. Prezentuje się jako praktyk i myśliciel problematyki w zakresie etniczności i tożsamości Kaszubów. Krytykuje on uniwersalizm, prowadzący do homogenizacji życia społecznego i kulturowego, jest przeciwnikiem nauczania technologicznego, a także sprzeciwia się nacjonalizacji kultur i ruchów regionalnych.

Bibliografia

- Kossak-Główczewski Kazimierz. *Edukacja kaszubska, Antologia tekstów*, red. Adela Kożyczkowska, Maria Szczepska-Pustkowska. Gdynia–Wejherowo: Wydawnictwo Region, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, 2019.
- Kossak-Główczewski, Kazimierz. 1990. „Edukacja regionalna – pytania o realizację”. *Pomerania. Miesięcznik społeczno-kulturalny* 1990 nr 9: 8–11.
- Nikitorowicz, Jerzy. *Pogranicza, Tożsamość, Edukacja Międzykulturowa*. Białystok: Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie, 1995.

- Nikitorowicz, Jerzy. „Zadania edukacji międzykulturowej w kontekście problemów wielokulturowego świata”. *Studia Kulturowo-Edukacyjne*, 2014 tom 9 nr 1: 6–25.
- Koźyczkowska, Adela. 2019. Kazimierza Kossak-Głównzewskiego edukacja kaszubska: słów kilka o tym, dlaczego ważne jest to, by uchwycić istotę początku... Wprowadzenie w problematykę. W: Kossak-Głównzewski Kazimierz. *Edukacja kaszubska. Antologia tekstów*, red. Adela Koźyczkowska, Maria Szczepska-Pustkowska, 20–34. Gdynia–Wejherowo: Wydawnictwo Region, Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej, 2019.